

MĒNEŠA CEĻOJUMS

Par uztveri un iztēli

Režisors Valters Silis (no kreisās) un mākslinieks Uģis Bērziņš izrādes tapšanas laikā stāsta par iecerēm.

Ar 2024. gada ieskaņā piedzīvotā kultūras ceļojuma iespaidiem dalās mākslas vēsturniece Ingrida Burāne.

INGRĪDA BURĀNE

Vajadzētu sākt gada pirmo mēneša ceļojumu mākslas notikumu tiklojumā ar tradicionālajiem laimes, prieka vēlējumiem un aumaļainām cerībām. Taču piesardzība un realitāte rāda pavisam citu ainu. Rakstu šīs rindas Ukrainas kara 694. dienā, teju divus gadus norit pilna mēroga karš nepilnus 1000 km no Latvijas. Dažādos frontes sektoros ik dienu iet bojā cilvēki, tiek nopostītas mājas, šaviņu bads dramatisē situāciju tāpat kā notikumi Gazas sektorā, Irānas raķetes, Pakistānā nogalinātie bērni. Pasaules aktuālākās ziņas un ļaunuma neuzvaramība pakausī, sirds smel dzē.

Mirusī daba, klusā dzīve

Tāpēc kultūras iespaidu virknē biju nolēmusi rakstīt par divām skaistām glezniecības skatēm: "Klusāk. Klu-

sā daba Tukuma mākslas muzeja kolekcijā" – Tukuma muzejā līdz 3. martam un "Klusā daba neklusē" – Jūrmalas muzejā līdz 11. februārim. Abas šīs skates jāizceļ ne tikai vērtīgu autoru un ilgi neredzētu darbu (daudziem apmeklētājiem – jaunatklājums!) satikšanas iespējamībā, bet arī tāpēc, ka vēlējos pamatotāk paust kādus vērojumus par vienu no populārākajiem mākslas žanriem kopš 17. gadsimta. Un, iespējams, manu uzviļņojumu var saistīt ne tik daudz ar Oskara Eduarda Daniela Felsko, Līvijas Endzelīnas, Viļa Ozola, Induļa Zariņa un citu mākslinieku glezniecisko meistarību, kā ar žanra apzīmējumu, kuru franču valodā (*nature morte*) sauc par – mirušo dabu un angļu, vācu valodā (*still life*, *Stilleben*) – par kluso dzīvi. Abi šie apzīmējumi, tāpat kā latviskotais – klusā daba – tiešā veidā ietver ne tikai mākslas skaistuma etalonus, bet arī dzīves raisītos satraukumus, pārdomas, krīzes un prognozes. Mirusi daba – ekoloģija, klusā dzīve – atsvešinātība, vardarbība, bērnu, pusaudžu vientulība, klusā

daba – pretrunas pilsētinaivā, lielveikalu mežonīgums, mākslīgā intelekta un morāles sistēmas disharmonija. Biju jau iecerētās rindas datorā ieperinājusi, kad cits mākslas notikums uzrunāja dziļāk, spēcīgāk, paliekošāk. Proti – 12. janvārī Latvijas Leļļu teātri piedzīvotā, pārdzīvotā "Sibirijas haiku" pirmizrāde.

Dziļas pārdomas rosinoša saruna

Lietuviešu rakstniece Jurgas Viles stāstījumu ar Linas Itagaki ilustrācijām un latviskojumu Daces Meieres intonācijā apgāds "Liels un mazs" atvēra 2020. gadā. Kopš tā laika grāmata kļuvusi ļoti populāra, guvusi vairākas balvas, iestudēta Rēzeknes Tautas teātri (2022, režisore M. Zaļaiskalns). Un ne bez pamata, jo talantīgi veidotais komikss runā par skaudrām lappusēm lietuviešu, igauņu, latviešu tautas vēsturē – par 1941. gada izsūtīšanām, nevainīgo iedzīvotāju noņemšanu dienā Sibīrijā, par bojā gājušajiem un visu veidu ciešanas saņēmušajiem, par mazā Alģa vārdos iz-

teiktajiem un neizteiktajiem vērojumiem, sajūtām, pārdomām un ilgām pēc savām mājām. Jautājumi, kuri aizvien būs aktuāli, no jauna izstāstāmi un atgādināmi. Jo vairāk šobrīd, kad pa Eiropas (un ne tikai) ceļiem klist tūkstošiem bēgļu un Latvijā patvērumu atraduši simtiem ukraiņu.

Zīmīgi, ka pirmizrāžu dienās pie teātra dega arī mūsu barikāžu uguns kuri, saistot atgūtās neatkarības dienas ar pašreizējiem draudiem Baltijas, Eiropas brīvībai. Siltās liesmas un iespēja katram no mums iestādīt cerīgo ābolu sēkliņu, kura var izaugt un dot augļus, deva saskaņotu uvertūru ar izrādes kopīgo tonalitāti. Apbrīnojami precīza, gaiša smelzdes un dziļu pārdomu rosināšana saruna ar pusaudžiem par vēsturi, savu ģimeni, par uztveres un iztēles blīvumu mākslas darba lasījumā.

pa galda virsmu) un tehniski niansēti nepilnu divu stundu laikā impulsējot skatītāju uztveri un iztēli. Atstāšu izrādes kopdarba vērtējumu teātra zinātāju skatījumam. Tik daži vārdi par iestudējuma daļu, kuru veicis mākslinieks Uģis Bērziņš.

Uģa Bērziņa talanta pamatīgums

Pirms pievērsos izrādes vizuālajam redzējumam, jāsaka daži vārdi par talantīgo mākslinieku. Manuprāt, Uģis Bērziņu galvenokārt raksturo pieredze (sadarbībā ar režisoru Valturu Silī vien vairāk nekā 20 izrādes atšķirīgos spēles laukumos Rīgā, Liepājā, Valmierā, Cēsis, citviet un ārpus Latvijas robežām), meistarība (vairākas "Spēlmaņu nakts" nominācijas, nominācija Lietuvas teātra balvai "Gada scenogrāfs", zelta medaļa Latvijas studentu ekspozīcijām Prā-

Grāmatas un izrādes galvenais varonis Alģis (attēlā) un aktrise Baiba Vanaga (no kreisās) un Elīna Bojarkina.

► Aktieru darbošanās atraisa iztēli, savukārt notikumi uz ekrāna palīdz uztverei sekot, savienoties, iejusties koptēlā.

Dramatizējuma veidotājs un izrādes režisors ir Valters Silis, mākslinieks Uģis Bērziņš, skaņu partitūra – Gatis Krievāns, video-mākslinieks Toms Zeļģis, gaisma mākslinieks Uldis Andersons. Protams, ka radošo komandu grezno leļļu, kostīmu, rekvizītu un dekorāciju izgatavotāju čaklās rokas un perfektais aktieru ansamblis – Rihards Zelezņevs, Baiba Vanaga, Elīna Bojarkina, Kristīne Varša un Arturs Putniņš. Apbrīnojama ir aktieru saskaņotība, vienlaikus strādājot ar teju 600 papīra lādiņiem, raksturojot tēlus ar balsi, radot nepieciešamās skaņas ar it kā vienkāršiem līdzekļiem (piemēram, paklaudzinot ar pirkstiem

gas scenogrāfijas kvadrantenā 2007. un 2011. gadā; citas atzinības, kuras gan maz atklāj amata meistarības vēriena amplitūdu) un īpaša izpratne, empātija sadarbībā ar materiālu, režisoru, aktieriem. Šādā nozīmē uztvere un iztēle Uģim harmonizējas un kopā ar amata pamatīgumu panāk vēlamo rezultātu. Ievēribas cienīgs jau bija Uģa bakalaura darbs, absolvējot Mākslas akadēmijas pirmās pakāpes studijas, – Viļa Daudziņa soloizrāde "Vectēvs" Jaunajā Rīgas teātri. Neatkarīgi no tā, vai iestudējums ir teātra lielā vai mazajā zālē, Vispārējo latviešu dziesmu un deju svētku koncerts (2013), Pasaules koru olimpiādes liel-

koncerts Mežaparka estrādē (2014) vai metālopera "Kurbads. Kēves dēls" Limbažu Lielzēra amfiteātri (2017). Kopā ar strādīgumu un koptu kolorīta skanējumu (mantojums no mātes, pazīstamās gleznotājas Maijas Bērziņas) viss raksturīgāko īpašību kopums ļāvis Uģim Bērziņam kļūt par vienu no nozīmīgākajiem savas paaudzes scenogrāfiem.

Trīs kameru tvērumā

"Sibirijas haiku" iestudējumā mākslinieks skatuves telpu sadalījis divās teju vienādās daļās. Vienā (tumsajā daļā, reālajā) darbojas, rada izrādi, izstāsta stāstu aktieri, otra daļa ir ekrāns (gaišā puse, nerealitāte, kurā redzam reālu kino). Uz mērogā precīzā taisnstūra (atbilstoši skatuves izmēriem) darbojas Uģa Bērziņa atdzīvintās grāmatas ilustrācijas trīs kameru tvērumā. Turklāt šādā scenogrāfijas risinājumam ir arī plašāka nozīme. Proti, aktieru darbošanās atraisa iztēli, savukārt notikumi uz ekrāna palīdz uztverei sekot, savienoties, iejusties koptēlā, jo nav noliedzams, ka mūsdienu pusaudži vienlaikus ir realitātē un savos telefonu ekrānos. Attēla izpētes process uz skatuves nav vienkāršs (sadalītā uzmanība un koncentrēšanās spēja), bet nav arī apgrūtināts un triviāls. Precīzās apjomu attiecības ļauj vienlīdz spēcīgi apvienoties visiem izteiksmes līdzekļiem. Atkārtoti skatoties izrādi no atšķirīgiem skatītāju zāles punktiem, pārliecinājos, ka izrādes funkcionalitāte un emocionalitāte ir vienlīdz ietekmīga. Tas ne tikai režisora un aktieru nopelns, bet arī mākslinieka spēja animācijas tēliem pieaudzēt kustības, sejas fragmentus, mainīt mimiku, ķermeņa daļas noteiktā sistēmā un atbilstoši nekustīgajiem tēliem grāmatas ilustrācijās. Jau pieminētā empātija, parametru vērtības pieļaujamajās robežās, saglabājot Linas Itagaki vizuālo stilistiku.

Uz manu vaicājumu – vai Uģis Bērziņš ir cilvēks, par kuru var teikt, ka labprāt dodas nezināmajā –, mākslinieks apstiprina: jā, tā varētu teikt, jo cenšas ievērot principu: labāk izdarīt, nekā vēlāk nožēlot nepaveikto. Vērtīga viņam šķiet arī sadarbība ar režisoru Dmitriju KriMOVU pie jauniestudējuma "Piters Pens. Sindroms" (pirmizrāde 1. februārī Nacionālajā teātri).

Jauno gadu Latvijas Leļļu teātris atjaunotajās telpās iesācis jaudīgi, nopietni, emocionāli un pārliecinoši. Lai tā arī turpmāk! **KZ**

* Paldies teātra darbiniecēm Rūtai Petrauskai un Agnesei Oliņai par palīdzību publikācijas tapšanā!